

ГЛОСАРІЙ

**до програми «Духовність і мораль – основа суспільного
життя»**

Суми 2024

*МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПТО У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ*

Глосарій
**до програми «Духовність і мораль – основа суспільного
життя»**

Суми 2024

Опис

ГЛОСАРІЙ до програми «Духовність і мораль – основа суспільного життя» - прекрасний додатковий, допоміжний матеріал для викладачів та здобувачів освіти професійної (професійно-технічної) освіти і тих, хто цікавиться християнством та християнською етикою і бажає глибше розібратися в цих питаннях. На сторінках цього глосарія зібрані тлумачення найважливіших християнських термінів, які вживаються досить часто: як і в книгах і засобах масової інформації, і у повсякденних буденних розмовах. Він, для широкого кола здобувачів й читачів, хто звертається до християнства з метою підвищення рівня своєї морально-християнської культури чи просто цікавиться теорією та історією християнства.

Український алфавіт

А	Б	В	Г	Ґ	Д
Е	Є	Ж	З	И	І
Ї	Й	К	Л	М	Н
О	П	Р	С	Т	У
Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ
Ь	Ю	Я			

А

«**Агапе**» — це любов, яку Бог має до Свого Сина і до всього людства; це любов, готова піти на будь-які жертви... любов, про яку йдеться в Євангелії від Івана 3:16: «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне...»

Алілуя - славте Бога, хвалебний вигук — славлення Бога. Зустрічається в Книзі Псалмів, де, як правило, служить вступним або заключним словом.

У християнському богослужінні — хвалебний приспів, звернений до всіх іпостасей Трійці. У православної літургії співанням «алілуя» відзначаються святкові моменти.

Амінь - перекладаємо із грецької мови, як «Істина». «Відрік Ісус: «Істинно, істинно кажу тобі:...» (Йо. 3:5). Вживається як заключне слово в молитвах, проповідях; вірно, істинно. У Старому Завіті слово «амінь» може мати значення близьке до нашого вислову «нехай буде так» – (Єрем.28:6).

Ангел або Янгол — це чисті безтілесні духи або посередник між Богом і людьми, що виконує волю Бога. Але час від часу вони можуть приймати людську подобу, хоча це тільки їхня зовнішня, матеріальна оболонка. Бог створив ангелів безсмертними духами на початку часів, тому вони існуватимуть вічність.

Апостол - «посланець», за Новим Заповітом це дванадцять найближчих послідовників, учнів Ісуса Христа. У ранньому християнстві термін позначав бродячих проповідників християнства. Загалом окреслюють два тлумачення терміну «апостол». У найширшому це людина, котра може бути посланою Богом через Церкву з певним завданням, не залежно від того, керуватиме вона чи ні (порівняйте Фил. 2:25) і за Новим Заповітом зазначається у вузькому конкретному значенні — коли йдеться лише про вибрану групу апостолів Христа.

Святий Вікентій Паллотті (1775–1850) казав: «Кожен має бути апостолом»; ця думка була також пізніше підтверджена II Ватиканським Собором. Євангелія доводять секрет апостольства: не я маю зігріти когось словом — спершу Слово має зігріти мене, і лише тоді я зможу повчати інших.

Архангел – слово «архангел» походить від грецького слова, що означає «верховний ангел». Воно описує ангела, який є лідером інших ангелів.

Слово «архангел» зустрічається лише в двох віршах Біблії - у Солунянам 4:16 та дев'ятий вірш Послання Юди.

Архієпископ - у християнському духовенстві — головний, старший, керівний єпископ, який має право нагляду за іншими єпископами; вищий духовний сан і титул.

Титул запроваджено на межі II–III ст. Вперше титул Архієпископ присвоєно єпископові Александрійському. З виникненням патріархатів (IV ст.) титул присвоювався лише патріархам і тим митрополитам, які очолювали помісні церкви, пізніше – як почесна нагорода церковним ієрархам. У багатьох православних церквах, зокрема й українським, титулом Архієпископ нагороджують єпископів за заслуги перед церквою. У протестантизмі титул носять глави протестантських церков.

Атеїзм - філософська теорія, яка стверджує, що не існує Бога, богів, надприродного, відкидання будь-яких форм традиційної релігії, її інституцій і практик. Це далеко не нова теорія. Псалми, написані Давидом близько 1000 років до н.е., згадують про нього: «Безумний говорить у серці своїм: Нема Бога!» (13:1).

Нещодавня статистика вказує на вражаючу кількість людей, які є атеїстами, – понад 10% населення землі називає себе прихильниками цієї теорії.

Б

Безсмертя - релігійно-філософське уявлення про можливість вічного існування духовної субстанції істоти після втрати її фізичної оболонки.

У більшості релігій — уявлення про позачасове, непідвладне розпаду і смерті існування індивідуальної духовної сутності людини. «Світильник Господній — дух людини, що вивідує всі глибини серця» (Притчі 20:27)

Біблія - свята книга іудеїв і християн. Біблія складається з 77 книг (66 — канонічних та 11 неканонічних), що розподіляються між Старим Заповітом (50) та Новим Заповітом (27), різних за характером і часом створення. Біблію писали понад 40 авторів протягом 1500 років.

Благословення - це благе слово. У Бога є благі слова для кожного із нас. Святе Письмо розкриває шість істин щодо Божого благословення.

Бог благословляє нас навіть тоді, коли ми цього не заслуговуємо. *«Від Його повноти прийняли всі ми – благословення за благословенням»* (Ів. 1:16).

Блаженні - з грецької – «щасливі». У Старому Заповіті блаженства зустрічаються передусім у поетичних книгах (книгах мудрості). Вони стосуються земних благ (Сир 25, 8), доброго життя (Йов 29, 10-11), мудрості (Прип 3, 13). Є й непрості твердження, близькі до євангельських: «Тож блаженна людина, яку Бог картає, і ти не цурайся Всемогутнього кари» (Йов 5, 17). Найбільше блаженств ми знаходимо у Псалмах, де це слово згадано 26 разів. Тут блаженство набуває суто релігійного характеру й говорить про щастя людини, яка входить в особливі стосунки з Богом.

Більш чітко блаженних окреслив Матвій –

1. *«Блаженні вбогі духом бо їхнє Царство Небесне»* (Від Матвія 5:3)
2. *«Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені»* (Від Матвія 5:4)
3. *«Блаженні лагідні, бо землю впадкують вони»* (Від Матвія 5:5)

4. *«Блаженні голодні і спрагнені правди, бо вони нагодовані будуть» (Від Матвія 5:6)*
5. *«Блаженні милостиві, бо помилувані будуть» (Від Матвія 5:7)*
6. *«Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога» (Від Матвія 5:8)*
7. *«Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть» (Від Матвія 5:9)*
8. *«Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне. Блаженні ви, як ганьбити та знати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради мене» (Від Матвія 5:10-11)*
9. Це блаженство гонінь, переслідувань, блаженство нерозуміння, коли з тебе сміються, наговорюють на тебе... Але Ісус дає велику втіху говорячи: «Радійте та веселіться, нагорода бо ваша велика на небесах...» (Від Матвія 5:12)

Блуд - це скинутий Богом з неба янгол (слуга Сатани),
неправильна, помилкова дія, думка, помилкове твердження, помилка.

Блуд розглядається у двох значеннях:

1. У першому – це фізична близькість осіб, які не перебувають у законному шлюбі. Гріх подружньої зради називається перелюбом.
2. У другому значенні – це різного роду ухилення людини від Божого промислу про не, ідолопоклонство, зневіра.

Бог - багатогранне поняття, яким віряни описують надприродну, верховну, безсмертну, духовну Сутність або Єство (божество). **Бог** є Дух, нематеріальний за Своєю природою (Івана 4:24). **Бог** єдиний, але Він існує в трьох особах – **Бога** Отця, **Бога** Сина та **Бога** Святого Духа (Матвія 3:16-17).

Богохульство - паплюження, зневажання бога, догматів віри або взагалі того, що належить до релігії. За юдейським, християнським і мусульманським віруваннями є гріхом. Воно також включає будь-яку нечисту чи вульгарну мову або поведінку. Брудна мова завдає шкоди

вашому духові й принижує вас. Не дозволяйте іншим спонукати вас до використання брудної мови. Навпаки, використовуйте чисту мову, що підносить і повчає інших.

Боже Провидіння – є спосіб, за допомогою якого Бог керує всесвітом. Це включає всесвіт у цілому (Псалом 103:19), фізичний світ (Матвія 5:45), долю народів (Псалом 65:7), народження та долю людей (Галатам 1:15), успіхи й невдачі людини (Луки 1:52) і захист віруючих у Нього (Псалом 3:8). Мета Божественного провидіння полягає в здійсненні Його волі. Щоб забезпечити виконання Своїх планів, Бог керує справами людей, використовуючи природний порядок у всесвіті.

Божі чесноти – віра, надія і любов. Це приклад глибокої дитячої віри у Христа, готовність піти за неї на страхітливі муки і навіть прийняти люту смерть — є духовний подвиг Святих Віри, Надії, Любові, а мудрого й побожного виховання дітей — їхньої матері, ревної християнки Софії, яких у церквах східного обряду вшановують 30 вересня. Віра, Надія, любов — символи християнських чеснот. Тому так і нарекла їх мати-християнка Софія, що в перекладі — Мудрість.

Буддизм - вчення просвітленого, східна етико-філософська традиція та найдавніша з-поміж світових релігій, виникла в сер. I тис. до н. е. у Північній Індії. Засновником вважається Сіддгартха Гаутама, відомий після просвітлення як Будда Шак'ямуні. Термін «будда» є похідним від санскр. кореня «будх» (buddh) і означає перехід від затьмареної свідомості до просвітленої — звідси й назва релігії.

Поняття «буддизм» європейські дослідники використовують з XIX ст.; носії релігії називають її Дгармою (у розумінні «Закон», «Вчення») або Буддгадгармою («Вчення Будди»).

В

Ватикан - похідна від назви Ватиканського пагорбу на правому березі річки Тибр, який був місцем стародавнього етрусського поселення й культових практик етрусських віщунів, пізніше — римських оракулів. Слово «ватикум» у розмовній мові римлян означало «місце ворожіння», «місце провіщення». У II ст. н. е. пагорб, прилеглі до нього сади, низина й некрополь, приблизно відповідали території сучасної держави Ватикан. Зараз це офіційна резиденція римських пап від 1870 після ліквідації Папської області, підпорядкування її території об'єднаному Італійському королівству та добровільного «ув'язнення» папи Пія IX у Ватиканському палаці.

Великий піст - це найважливіший і найдревніший з багатоденних постів, цей час є підготовкою до головного православного свята - Світлого Христового Воскресіння. «Цей же рід виганяється тільки молитвою і постом» (Мф. 17, 20). Перші християнські письмаки свідчать, що Свята Чотиридесятниця встановлена апостолами у наслідування сорокаденного посту Мойсея (Вих., 34 гл.), Іллі (3 Цар., 19 гл.), а головним чином - Господа Ісуса Христа, що постив в Іудейській пустелі сорок днів (Мф. 4, 2).

Вівтар - узагальнююча назва для сакрального об'єкта (у священному місці, помешканні, храмі тощо), призначеного для здійснення ритуалів жертвоприношення пращурам, духам, богам, героям.

Східна частина православного і греко-католицького храму, відокремлена від нави вівтарною перегородкою або іконостасом. У вівтарі знаходиться престол для освячення дарів і жертвник, зберігаються найцінніші ікони. У храмі може бути декілька вівтарів за кількістю апсид. У католицькій церкві вівтар — жертвний стіл, престол.

Вінчання - це благословення нареченого та нареченої (чоловіка і дружини) за їх добровільною згодою на подружнє життя, де подається благодать Божа для взаємної допомоги та однодушності, а також для благословенного народження та християнського виховання дітей. Вступаючи у шлюб, чоловік і жінка перед Богом обіцяють одне одному любов, вірність та чесність подружню впродовж усього життя. Шлюб – це єдина суспільна інституція, яка, відповідно до Святого Письма, була встановлена Богом ще у раю до гріхопадіння людей. Після створення Адама і Єви “благословив їх Бог і сказав їм Бог: плодіться і розмножуйтесь, і наповнюйте землю і володійте нею” (Бут. 1:28).

Водохреща - походить назва ще від хрещення Ісуса, яке він прийняв від Івана Хрестителя на річці Йордан у 30-річному віці. Саме ця подія започаткувала одне з семи головних церковних таїнств — Таїнство водохрещення, що знаменує ніби нове народження людини (а зараз найчастіше — маленької дитини) для життя у Христі.

Це одне з найбільших релігійних свят, яке в народі називають також Водохрещем, Богоявленням, а також День трьох царів або Дванадцята ніч. Свято виникло у Східній християнській церкві та відзначалося як день пам'яті явлення Ісуса Христа як Месії.

Вознесіння Господнє (Вшестя) — вознесіння Ісуса Христа на небо, яке відбулося через 40 днів після Його мученицького розп'яття та Воскресіння. Одне з 12 дванадесятих свят. Повна назва свята — Вознесіння Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа.

Г

Гордия - це один із семи смертних гріхів, оскільки вона вбиває життя освячувальної благодаті всередині нас. Гордия, яка походить від власної «праведності», є гріхом, і Бог ненавидить її, тому що вона перешкоджає людині пізнавати Його. Біблія пояснює, що гордії настільки захоплені собою, що їх думки далекі від Бога. Цей вид зарозумілої гордині протилежний духові смирення, якого Бог очікує від нас: «Блаженні убогі духом, бо їхнє Царство Небесне» (Матвія 5:3). «Убогі духом» – це ті, що визнають свою абсолютну мізерність і неспроможність прийти до Бога, окрім як через Його небесну благодать. Горді люди, з іншого боку, настільки засліплені цим почуттям, що думають, ніби не потребують Бога, чи – що ще гірше – що Бог повинен прийняти їх такими, якими вони є, оскільки вони заслуговують на Його прийняття

Гора Голгофа - гора в Ізраїлі, на якій відбулося розп'яття Ісуса Христа, є християнською святинею, як і Храм Гробу Господнього. Місцем її розташування вважається околиця Єрусалима. Переклад цієї назви звучить як "лобне місце", а з арамейської мови - "череп, голова".

В Новому Заповіті вказано, що Голгота знаходилася неподалік від Єрусалиму (Івана 19:20) за стінами міста (Євреям 13:12). Згідно з єврейськими звичаями, страчених ховали неподалік від місця страти, тому пагорб, що знаходиться біля Гробу Господнього з великою імовірністю можна вважати місцем розп'яття Христа.

Гріх- це будь-яка дія чи думка або якийсь почуття, що не відповідає із законами і нормами Бога. Гріхом є несправедні з Божого погляду, вчинки, які порушують Божі закони (1 Івана 3:4; 5:17). У Біблії також говориться, що людина грішить, коли не робить того, що правильне (Якова 4:17).

Господь - грецьке і єврейське слова, що перекладаються як «Господь», можуть також означати «пан», «господар» і «власник». Вони вживаються стосовно Бога Єгови (Єз 3:11), Ісуса Христа (Мт 7:21), одного зі старійшин з видіння Івана (Об 7:13, 14), ангелів (Бт 19:1, 2; Дн 12:8), людей (1См 25:24; Дії 16:16, 19, 30) і фальшивих богів (1Кр 8:5).

Д

Дар Божий - це дарована Богом людині можливість осягнення, здійснення та отримання різноманітних благ від виконання Божої Волі та досягнення Життя Вічного. «Даром» Божим також є пізнання Подвижниками Божими - Пророками, Божих Законів, духовно-моральних Заповідей для праведного життя та їх відкриття всім народам. Рим.6:23 («Дар Божий – життя вічне у Христі»)

Даосизм – китайське традиційне вчення, у якому присутні елементи релігії, містики, ворожіння, шаманізму, медитації, а також традиційної філософії та науки. Послідовників даосизму називають даосами. Вчення виникло більше 2000 років тому в Китаї. Тоді люди поклонялися духам предків і сил природи. Постулати даосизму були закладені на основі прагнення до світової гармонії і розуміння.

Декалог - це десять Божих заповідей. Також означає «десять слів». Вони підсумовують той Закон, що його Бог дарував народові Ізраїля під час укладання Союзу за посередництвом Мойсея. Викладені в Декалозі заповіді любові до Бога (перші три) й до ближнього (решта сім) показують обраному народові та й кожній окремій людині дорогу життя, визволеного з рабства гріха.

Демон - уособлення злої сили, що може впливати на долю людини; у християнстві та інших релігіях – злий дух, диявол.

З поширенням християнства демонів ототожнювали з янголами, які зрадили Богу та шкодять людям, зокрема видають себе за богів. Таким чином під демонами стали розумітися всі язичницькі боги, а також духи — окрім вірних Богів янголів..

Десять Заповідей – короткий виклад вічних принципів добра – звернені до всього людства на всі часи. Біблія називає головний принцип життя: «... Бога бійся, й чини Його заповіді, бо належить це кожній людині» (Екл. 12:13). Як сказано в Біблії: «Бо заповіді: «Не перелюбствуй», «Не убивай», «Не кради», «Не лжесвідчи», «Не пожадай чужого» й усі інші містяться у цьому слові: «Люби ближнього твого, як самого себе». Любов не робить ближньому зла; отже, любов є виконання закону» (Рим. 13:9,10).

Дух - це Божя сила в дії (Михея 3:8; Луки 1:35). Коли Бог посилає свій дух, то скеровує свою енергію в будь-яке місце задля виконання своєї волі (Псалом 104:30; 139:7).

Крім того, Біблія говорить про Божий святий дух як про його «руки» чи «пальці» (Псалом 8:4; 19:2; Луки 11:20; порівняйте Матвія 12:28). Подібно як майстер своїми руками виконує певну роботу, Бог своїм духом творить і виконує інші діла. Ось деякі плоди його праці:

- Усесвіт (Псалом 33:6, переклад Філарета; Ісаї 66:1, 2).
- Біблія (2 Петра 1:20, 21).
- Чудеса і ревне проповідання стародавніх Божих служителів (Луки 4:18; Дії 1:8; 1 Коринфян 12:4—11).
- Чудові риси, котрі виявляють слухняні Богу люди (Галатів 5:22, 23).

Духовне багатство - невід'ємне від поблажливості, мудрості, терпіння і готовності будь-якої хвилини протягнути своєму ближньому руку допомоги. Тільки віддаючи, нічого не вимагаючи натомість, можна збагатитися.

Душа - означає «істота, яка дихає», «жива істота». Отже, душа — це людина в цілому, а не щось усередині неї, що продовжує жити після її смерті. Душа не безсмертна, вона може померти. Десятки біблійних віршів вказують на те, що душа смертна. «Душа, що грішить,— вона помре» (Єзекіїля 18:4, 20).

Є

Євангелія - поширена назва перших чотирьох книг Грецьких Писань. У цих книгах містяться історичні оповіді про життя і служіння Ісуса Христа.

В деяких біблійних перекладах словом «Євангеліє» перекладається грецьке слово *ευαγγέλιον*, що означає «добра новина» (Мт 4:23; 24:14; Мр 1:14).

Євангеліє, або добра новина, у Біблії стосується звістки про Боже Царство і спасіння через віру в Ісуса. Це послання з Назарету. Існує принаймні чотири способи його проголошення: Євангеліє від Матвія, Марка, Луки та Івана. Зрештою, до них ми могли б додати стільки Євангелій, скільки є християн, які хочуть засвідчити, що Ісус для них є справді Доброю Новиною. Кожен християнин своїм власним життям може написати «П'яте Євангеліє».

Єпархія - церковно-адміністративна одиниця на чолі з архієреєм в православних, греко-католицьких церквах; єпископство, архієпископство.

Єпископ - представник вищого духовенства у більшості християнських церков; третя ступінь священства у церковній ієрархії, що поєднує в собі повноту апостольської влади та моральні обов'язки пастирства. Початково термін мав світське значення, позначав особу, що наглядала за коштами, майном. У первісному християнстві (в апостольські часи) єпископами називають наставників місцевої християнської громади. На відміну від апостолів ведуть осілий, а не мандрівний спосіб життя. У другій пол. 1 ст. перші єпископи стають «заступниками апостолів», самостійними управителями місцевих церков за правом спадкоємності — через отримане від апостолів таїнство священства.

Єресь - особливе віровчення, релігійна секта; в християнстві релігійні течії, що відхиляються (або згодом засуджені церквою як що «відхилилися») від

офіційної церковної доктрини в області догматизму і культу. Вперше негативних конотацій термін набув у посланнях апостолів, зокрема Павло згадує ересі в переліку гріхів і порушень Закону («перелюб, нечистість, розпуста, ідолослуження, чари, ворожнечі, сварка, заздрість, гнів, суперечки, незгоди, ересі, завидки, п'янство, гулянки й подібне до цього» (Гал. 5:19-21). Рання християнська церква використала термін «ересь» на позначення вчень, що відступали від ортодоксії, або групи осіб, які «відкололися» від церкви.

Єретик - особа, що виступає проти загальноприйнятого в суспільстві вчення, віровідступник. Слово єретик переважно пов'язане з релігією, хоча сьогодні слово вживається також в інших значеннях.

У посланні до Галатів написано, що єретики не наслідують Царства Божого: «Діла плотські явні: це – перелюб, блуд, нечистота, безсоромність, ідолослужіння, чародійство, ворожнеча, чвари, заздрість, гнів, розбрат, незгоди, (спокуси), ЄРЕСІ, ненависть, убивство, пияцтво, безчинство і таке інше. Попереджаю вас, як і раніше попереджав, що ті, хто так роблять, Царства Божого не успадкують.» (Гал. 5:19)

Єрусалим - древнє місто на Близькому Сході, де зосереджені святині юдейської, християнської та мусульманської релігій. Уперше згадується в документах 15 ст. до н. е.; столиця древнього Ізраїльського, потім - Юдейського царства.

Ж

Жертовність - це чеснота, яку отримує людина після наполегливої роботи розуму і серця, через наповнення власного життя Дарами Святого Духа, серед яких найголовнішою є любов, бо «хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є Любов» (1 Івана 4:8). Жертовність є втіленням цієї великої любові до ближніх. Підтвердження цьому знаходимо у Святому Письмі: «Хто говорить, що любить Бога, а брата свого ненавидить, бреше, бо хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити, Якого не бачить?» (1 Івана 4:20).

З

Закон Божий - релігійне вчення, яке вказує віруючим на обов'язкові правила життя й діяльності. Закон Божий призначений для всіх часів і народів, будучи основою існування життя людей на Землі. Це Десять Божих Заповідей. Сам Бог дав цей Закон людству як вічний, незмінний стандарт добра, зразок поведінки. Десять Заповідей визначають наш зв'язок з Творцем і Спасителем, а також наші обов'язки стосовно людей. Порушення цього Закону Святе Письмо називає гріхом: «Кожний, хто чинить гріх, чинить і беззаконня, бо гріх є беззаконням» (1 Івана 3:4). Святе Письмо вбачає в Законі Божому риси характеру Бога. Як і Бог, «Господній Закон досконалий» (Псал. 18:8). «Отже, Закон – святий, і заповідь – свята, праведна та добра» (Рим. 7:12). «... всі твої заповіді справедливість» (Псал. 118:151).

Зло - дія протилежна добру. Все, що викликає в нас незадоволення, огиду, або взагалі оцінюється нами негативно і протиставляється благу.

I

Ікона - малюнок, образ, зображення, живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма. За переданням, першу ікону написав євангеліст Лука. Після гострих суспільних суперечок стосовно ікон у Римській імперії (іконоборство), дозвіл на використання ікон у церковному і суспільному житті був офіційно прийнятий у 787 році на VII Вселенському соборі в Нікеї. Ікони малювали спеціальною технікою за традиційними приписами: липову, дубову або кипарисову дошку скріплювали тонким полотном і покривали кількома шарами левкасу (алебастр з клеєм), шліфували і за певним порядком виконували малюнок, золочення, розпис яєчною темперою, а в кінці покривали покостом (оліфою).

Інквізиція - у християнстві особливий церковний інститут для боротьби з ересями («розслідувати, розшукувати»). Керувалася спеціальними суддями, які мали особливі судові повноваження у питаннях віри. Стояла на захисті правильності церковного вчення. Виходила з примату віри як об'єктивної даності, дарованої самим Богом, та переконання про ідеальну Церкву, керовану божественним Одкровенням. Вперше заснована домініканцями в 1250-х роках у протистоянні з катарами. Як окрема інституція, Римська інквізиція, постала у 1542 року під час Католицької Реформації.

Індульгенція - милість, відпуст; папська грамота, свідоцтво про відпущення як скоєних, так і ще не скоєних гріхів, що видавалася за гроші або за особливі заслуги перед Церквою. Переносно - прощення за скоєне.

Перші індульгенції виникли в XI столітті у Франції. У них папи та єпископи офіційно, у формі юридичного акта, оголошували про своє заступництво за віруючих перед Богом і на цій підставі частково чи повністю позбавляли їх необхідності покаяння. Відпущення провини за скоєний гріх вважалося лише справою Бога.

Індуїзм - релігія, яка практично поєднує у собі кілька вірувань одразу, але, на відміну від інших монотеїстичних релігій, вона по-своєму особлива. В ній ніби один Бог, але одночасно їх багато, ніби немає догми, але її просто замінили істиною. Це релігійна система, що охоплює різноманітні вірування більшості населення сучасної Індії, пов'язані з вшануванням богів Вішну й Шіви. Найголовніші догмати Індуїзму — вчення про одвічну соціальну нерівність людей, про переселення душ і про відплату за земне життя в потойбічному світі. Головні напрями Індуїзму — вішнуїзм і шиваїзм.

Іпостась – у християнському богослові – кожна з трьох подоб єдиносущної Святої Трійці. У християнстві, починаючи з патристики, термін «іпостась» служить для позначення кожної з осіб триєдиного Бога (відповідно до догмату, Трійця складається з трьох Іпостасей).

Іслам - (араб., букв.- покірність): одна з найпоширеніших у світі релігій; мусульманство. Заснована, за переказами, в 7 ст. пророком Мухаммедом (звідси одна з назв). Поширений у країнах Близького й Середнього Сходу, Північної Африки, Південно-Східної Азії. Головний догмат Ісламу — поклоніння єдиному богові — Аллаху. Характерною рисою Ісламу є вчення про «священну» війну (газават) проти тих, хто не сповідує Ісламу, яке сіє ворожнечу між народами. Іслам має два основні напрями: сунізм і шиїзм. Інші назви — мусульманство, магометанство.

Іуда, Юда - апостол Ісуса Христа з числа Дванадцяти перших і найближчих його учнів; у християнській традиції вважається тим, хто зрадив Христа.

У списках Дванадцяти апостолів, які наводять синоптичні Євангелія, ім'я Юди Іскаріота завжди згадується останнім (Мт. 10:4; Мк. 3:19; Лк. 6:16).

Євангеліє від Івана, поруч із прізвиськом «Іскаріот», називає апостола «Юдою Симоновим» (Ів. 6:71, 13:2, 26).

К

Кадило - металевий посуд на довгих ланцюжках із прорізною накривкою для куріння ладаном під час відправи православного й католицького релігійного культу.

Кадіння фіміаму, Господь повелів Мойсею побудувати у Скинїх Завіту особливий жертвник, на якому б спалювалися ароматичні речовини (Вих.30:7-8). Нині, цю функцію виконує особливий предмет церковного начиння, який має назву «кадило». У спеціальну посудину з розпеченим вугіллям кидають кілька кусочків ароматичної речовини – ладану, а пахучим димом – фіміамом – обвівають храм, людей або священні предмети. Писанні знаходимо на згадку про фіміам, як про силу, що знатна відганяти злих духів (Тов.8:2-3). У Другій книзі Хронік фіміам є символом слави Божої (2 Хрон. 5:14), а у псалмах – символом молитви: «Нехай стане молитва моя як кадило перед лицем Твоїм, підношення рук моїх як жертва вечірня!» (Пс.140:2)

Канон - найавторитетніші, фіксовані й усталені правила, взірці, тексти, норми, які є парадигмальними для різних сфер людської діяльності: релігійно-культової, мистецької, літературної, будівничо-архітектурної тощо.

Канон у сакрально-церковному ужитку — корпус священних книг, релігійний догмат, взірець іконографії або чин виконання обряду. Поряд із тим, в релігійній практиці фігурують і вужчі дефініції (напр., для позначення мелодійних повторів у музиці або особливого гімну, який виконується при православному богослужінні на вшанування певного свята чи святого).

Каплиця - невеличка споруда без вітваря для відправ і молитов. Каплиці часто можна знайти в лікарнях, університетах та інших місцях роботи. Вони

також можуть бути прикріплені до похоронних бюро, кладовищ або інших місць поховання. Легенда говорить, що вояк на ім'я Мартин, зустрівши жебрака, розрізав своє одяння надвоє і віддав тому половину. Собі він залишив лише верхню частину одягу з каптуром. Жебраком виявився сам Ісус Христос і Мартин, увірувавши в нього, став спочатку ченцем, потім абатом, і нарешті, єпископом. Половина плаща святого Мартина Турського стала священною реліквією і власністю франкських королів. Вони брали її зі собою у військові походи, де вона перебувала у спеціальному наметі, який стали називати «capella».

Карма - в першу чергу існує в системі вірування у реінкарнацію – перевтілення душі людини після смерті. Там закон «карми» – це певний причинно-наслідковий принцип, який має значення для людей, які вірять у те, що життя людини після смерті не зупиняється, але продовжується в іншій формі. Апостол Павло: «І як людям визначено один раз умерти, а потім суд, так і Христос, один раз принісши Себе в жертву, щоб взяти гріхи багатьох» (Євр.9:27-28).

Книга псалмів - походить з грецької Септуагінти, в якій слово *Псалмої* означає пісні, що співаються під акомпанемент музичного інструменту. Це слово також знаходимо декілька разів у Християнських грецьких Писаннях, як, наприклад, в Луки 20:42 та Дії 1:20. Псалом — це священна пісня або поема на честь і хвалу Бога.

Коляда - свято, яке у церковно-календарному ритмі охоплює час від Святвечора до Водохреща, включаючи різні обряди. Колядою також називають обрядову пісню, яку співають під час Різдвяних свят, і винагороду за величальну пісню. Також слово «коляда» означає: Святий Вечір, обряд славлення на Різдво, сама пісня, винагороду за колядування.

Конфесія - особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, а також об'єднання віруючих, послідовників цього релігійного

віросповідання. Традиційно в християнстві розглядають три конфесії - православ'я, католицизм і протестантизм.

Конфуціанство - це релігія оптимістичного гуманізму, яка справила значний вплив на життя, соціальний устрій та політичну філософію Китаю. Основу цієї релігії поклала людина, відома як Конфуцій, який народився за 500 років до Христа. Конфуціанство здебільшого стосується моральної поведінки та етичного життя і часто класифікується як етична система, а не релігія. Воно ставить наголос на земному, а не на небесному. Доктрини конфуціанства зосереджені на наступному: поклоніння предкам — шанування померлих родичів, чії духи, як вважається, контролюють долю нащадків; синівська пошана — відданість, слухняність і пошана старійшин роду молодшими членами.

Коран - священний текст ісламу; згідно з мусульманським віровченням — завершальне одкровення єдиного Бога людству, передане через останнього пророка Мухаммада. Пам'ятка арабської класичної літератури й мови. Історичні джерела свідчать, що пророк Мухаммад виголошував окремі вірші, фрагменти Корану протягом 610–632 у містах Мецці й Медині. Однією з віроповчальних основ ісламу є віра в Коран як вічне й нестворене Слово Боже, передане пророку через архангела Джебрайла (Джібріла).

Костел - перекладається, як церква. Це позначення міцно закріпилося спочатку в землях східної Європи, особливо Польщі, Чехії та Словаччини. Костел невелика парафіяльна церква, в якій проходять служби. Як термін, який увійшов у широкий вжиток, згадується з періоду раннього середньовіччя. Тоді слово «костел» мало сенс «зміцнення». Це могла бути споруда, поза стінами міста служила місцем для богослужіння, але при цьому мала масивні стіни і башти для оборони від набігів ворогів.

Л

Лавра - назва деяких найбільших чоловічих православних монастирів, що мають особливе історичне та духовне значення. Лавра з грецького - «вулиця, провулок, ущелина, завулок або цілий квартал, обгороджений муром».

Лаври з'явилися в IV столітті в Палестині, як монастирі з певним устроєм чернечого життя, що передбачав спільний захист від кочівників, спільні богослужіння, але зберігав елементи відлюдницького життя.

З X столітті в Греції лаврами називають монастирі, які відіграють значну роль в духовному та політичному житті країни. Пізніше в слов'янських країнах, Грузії та Румунії лаврами називають монастирі, що мають найбільший вплив на духовне життя цих країн.

Ладан – аромат ладану завжди використовувався у православних та католицьких храмах. Дим від згоряння ладану, що підіймається вгору, символізує нашу молитву, що також покликана підноситися до престолу Всевишнього. Ладан згадується в історичних документах, що відносяться до 2500 року до н.е. Очевидно, що дізнаємося ми про ладан і у біблійні часи. Дитятко-Ісус отримав від трьох волхвів у подарунок: золото, ладан і миро. На Аравійському півострові і в Північній Африці ладан цінувався на вагу золота, тому дари волхвів були досить цінними.

Літургія - є вічним спомином великого подвигу любові, який вчинив заради нас Господь Ісус Христос. Літургія є джерелом духовного життя, нею кріпиться і єднається вся Христова Церква. На Літургії люди входять у таїнственне спілкування з Богом, стають разом з ангелами і всіма святими в єдиний хор для подяки Творцеві неба і землі за Його численні милості та щедроти. Літургія є вершиною богослужбового життя Церкви.

Людина – образ і подоба Божа: у християнській теології основа людської особистості, безпосередньо створена Богом і відображає такі властивості Творця, як розумність, свободу волі, безсмертя, здатність до творчості та ін. *Образ Божий* в людині — схожість людини зі своїм першим творцем — Богом, також це повторення в людині лику Божого.

Подоба Божа - це ідеї, які думками формуються у свідомості людини по аналогії мислення Бога; і зокрема, - відносно Бога.

Лютеранство - християнська течія, напрямок протестантизму, започаткований у XVI ст. німецьким католицьким священиком Мартіном Лютером із Віттенберга, який закликав до радикальних перетворень в Церкві, чим спричинив Реформацію. Головним чином, віровчення ґрунтується на протестанських п'яти солах і тлумачиться завдяки Книзі злагоди, як основоположному релігійному документі, що додається коментарем до Біблії.

М

Меса - літургія Римо-католицької церкви (Свята меса); основне богослужіння у різних конфесіях західного християнства.

Чинопослідування римської меси сформувалося у перші століття н. е., а кодифікація основних її форм приписується Папі Григорію I Великому. З 11 ст. римська меса стала домінуючою формою літургії у Західному християнстві (за винятком окремих локальних обрядів — амвросіанського, мозарабського та ін.).

Месія – посланець (помазаник) Божий, який має з'явитися для врятування людства від зла, страждань.

Ми знайшли Месію, що, за тлумаченням, означає Христос, Іван 1:41 (Іван 4:25–26). Помазання-єлеопомазання особливою олією (єлеєм) було частиною церемонії, що проводилася при возведенні царів на престол і посвяті священників у сан.

Мечеть - мусульманська сакральна споруда, місце для молитви. Другою по значенню святинею в Ісламі є мечеть Пророка (мир йому і благословення Аллага), вона знаходиться в Медині, першій столиці ісламської умми, куди зробив переселення пророк Мухаммад (мир йому і благословення Аллага) від переслідувань мекканців – курайшитів. Це відбулося в 622р. за юліанським календарем.

Молитва – це розмова з люблячим Отцем. Тому вона має бути щира, проста, невимушена. Молитви з молитовників можуть стати зразком розмови з Богом, на прикладі яких можна побудувати власний діалог з Богом, довіривши всі свої радості, переживання, смуток і болі.

Милосердя - це добро і тому творімо його завжди і кожного дня! Людина народжується на світ для того, щоб залишити добрий слід за собою, котрий веде у світ вічний. Хтось сказав: *«І нехай слід цей буде сповнений добра»*. Євангельські Блаженства підкреслюють, що такий слід є милосердям: *«Блаженні милостиві, бо вони зазнають милосердя»* (Мт. 5, 7).

Милостиня – матір любові; вона лікарство проти наших гріхів і очищення нечистот нашої душі, драбина що веде на небо.

Милостиня належить до трьох головних добрих діл. Сам Ісус Христос казав що бідних матимемо з собою повсякчас (Йо 12,8).

Монастир - комплекс будинків і споруд, призначений для відправлення релігійних обрядів, життя і діяльності чернечої громади. Іншими словами це резиденція монахів чи монахинь, які живуть разом.

Монастирі бувають як комплексами, так і окремими поселеннями, можуть бути наземними й підземними (печерними), міститися в центрі населеного пункту (Софійський монастир у Києві), на його околиці (Спасо-Преображенський монастир у Новгороді-Сіверському), або поза межами населеного пункту (Софроніївський монастир).

Мораль - відноситься до числа тих загальнолюдських духовних цінностей, які визначають зміст соціального буття з самого початку виникнення людської цивілізації і залишаються найважливішим її атрибутом, поки існують людина і суспільство. Будучи однією з самих древніх форм суспільної свідомості, мораль формувалася по мірі виділення людини з тваринного світу в ході становлення суспільних відносин, утворення соціальних колективів і спільності. Золоте правило християнської моралі: *«Стався до людей так, як ти хотів би, щоб вони ставилися до тебе»*.

Мученики - це люди, котрі задля вірності Господу та любові до Нього й до ближнього готові пожертвувати своїм життям. А віруючого християнина потішає й навчає святий Іоан Златоустий: *«У мучеництві важить не тільки кінець, а й намір. Не після того, як мученик витерпів усічення (мечем), він*

стає мучеником, – а з того самого часу, коли виявив готовність померти за визнання, він уже мученик, хоч би й не витерпів мученицької смерті».

У християнстві «мученик» стосується виключно до тих, хто свідчить своєю кров'ю, це ми зустрічаємо вже у Новому Завіті (Дії. 22, 20; Об. 2, 3; 6, 9).

Мученик — це той, хто жертвує своїм життям і так засвідчує свою вірність Ісусові (Дії. 7, 55-60). На мучеництві заснована Церква Христова.

В Старому Завіті ми знаємо мучеництво братів Макавеїв (2 Мак. 6-7).

Н

Нагірна проповідь - це нова мораль, новий Закон Божого Царства в людських душах. Тут Ісус дає різні приписи, поради, напомнення, заклики, остороги. Нагірна проповідь відкриває життя в Царстві Божому і вказує на те, що царство Боже є даром Божим, а не заслуговується ділами Закону. Тільки приймаючи Царство у вірі та послуші Божій волі, людина стає «сіллю землі» і «світлом світу» (див. Мт. 5, 13-16).

Назарет - місто Галилеї, в якому, згідно з Євангеліями, провів Своє дитинство, юнацький і молодечий вік Ісус Христос (до 30-річного віку).

Намаз - це один із п'яти стовпів ісламу, і для кожного мусульманина важливо знати час його вчинення. Адже виконання молитви у потрібний час є обов'язковою умовою для визнання намазу дійсним.

Мусульманська щоденна п'ятикратна в різний час дня молитва з віршів Корану, яку проводять після ритуального обмивання.

Намаз складається з читання сури «Фатіха» та уривків із інших сур Корану, які прославляють Аллаха, його доброту та велич; супроводжується поклонами, колінопреклонінням та іншими діями; один із «стовпів ісламу».

Німб - гало, ореол — коло, круг або сяйво, що оточує голову особи в релігійному мистецтві. Слугує для вказівки на святість цієї особи.

Німб може мати доволі різний вигляд: коло з променями (як у Статуї Свободи) або сяйво з язиками полум'я (як у монголів та персів). Однак найпоширеніший його образ - це золотистий диск.

Одне з припущень свідчить, що німб символізує царську корону. Він також може бути аурую, яку випромінює розум божества.

Нірвана - одне з головних понять індійської релігійно-філософської традиції, що позначає стан згасання усіх мирських бажань людини, її

вивільнення й порятунку. Стан споглядальності, повне занурення в себе. Відсутність думок про нещастя, але і про щастя теж. Про зло, але і про добре. Повна байдужість до будь-яких прагнень, відсутність спраги життя як такого. Нірвана, в суті, є моральним і духовним ідеалом. Вона навчає нас, що справжня свобода та щасливе життя досягаються не через придбання матеріальних речей, а через розвиток духовних якостей, таких як мудрість, милосердя і внутрішній спокій.

Новий Заповіт – священна книга християнства, частина Біблії, написана християнськими святими давньогрецькою мовою.

Новий заповіт також це Божа обітниця людству пробачити гріхи та відновити стосунки з тими, чії серця обернені до Бога. Ісус Христос є посередником нового заповіту, а Його смерть на хресті – основою цієї обітниці (Луки 22:20). Новий заповіт був провіщений, коли ще діяв старий заповіт – про це казали Мойсей, Єремія та Єзекііль. У Новий Заповіт, що сформувався з 45-го до 140-го років н. е., богослови відібрали 27 книг, текст яких є єдиним для усіх християн.

Неорелігії - направлення сповідань що виникли в II половині XX століття, це нові конфесії, релігійні групи, духовні течії, Церкви, поява яких пов'язана з модерновими процесами в релігійній сфері. Неорелігія зумовлена змінами світогляду, парадигмами, кризою традиційної релігій, взаємовпливами різних світових культур.

За статистичними даними на 2020 в Україні діяло 1419 офіційно зареєстрованих неорелігійних організацій, зокрема неохристиянських – 1002, рідновірських (неоязичницьких) – 159, орієнталістських – 148, самобутнього вірування – 30, інші – 80.

О

Обідня - літургійна відправа в Православній Церкві, яку служать у першій половині дня, до обіду.

Образ Божий - під образом і подобою Божою треба розуміти дані Богом людині сили душі й розум, волю, почуття; а під подобою Божою треба розуміти здатність людини спрямовувати сили своєї душі до уподібнення Богу, – удосконалюватися в прагненні істини і добра.

Обрядовість - послідовна сукупність індивідуальних або колективних дій, що супроводжують важливі події життя й діяльності людей, мають символічне або ритуальне значення і спрямовані, на думку виконавців, на вирішення певних проблем за допомогою впливу на природні або надприродні істоти чи явища.

П

Панахида - це поєднання заупокійної молитви та милостині, оскільки подаючи записку з проханням помолитись за душу померлого, людина також кладете приношення, жертвуєте щось від себе. Найчастіше на панахиду жертвують хліб, який є основним продуктом харчування та символом життя. Також приносять й інші продукти: крупи, олію, цукор, печиво, цукерки тощо. Гарною традицією є жертвувати на панахиду якісне справжнє вино, що пізніше може бути використане на Божественній Літургії чи борошно, з якого випікають просфори.

Паранджа - старовинний одяг мусульманських жінок у Середній Азії, що вкривав жінку з голови до ніг і закривав обличчя сіткою (чачваном); бурка.

Пасха або Воскресіння Христове, Великдень - найдавніше християнське свято, головне свято богослужбового року, встановлене на честь Воскресіння Ісуса Христа. Слово «Пасха» походить з єврейського слова *péсах*, яке означає «оминання, перескакування», і стосується часу, коли Бог захистив єврейський народ від кари і вигубив усіх первістків у Єгипті (Вихід 12:27; 13:15).

Пекло - у багатьох релігіях місце для посмертного покарання за гріхи. Традиційно уявляється як підземелля, де люди чи їхні душі страждають через нестерпні умови і катування.

У християнстві пекло переважно розуміється як стан грішної душі, котрого вона зазнає після смерті тіла. Питання вічності чи тимчасовості перебування там лишається дискусійною темою для богословів.

Піст - це взагалі стримання. Постити – це значить вміти володіти собою, перемагати зло і свої недобрі вчинки та пристрасті. Коли ми постимо, то цим самим ми обмежуємо нижчі потреби тіла та віддаємо більшу увагу нашій душі і духовному життю. Постити – це значить відмовитися від

усього злого, що противне Богові та Його Заповідям. Піст повинен завжди бути сполучений з молитвою, в якій ми прославляємо Бога, дякуємо йому за його все щедрі дари та просимо Його, щоб допоміг нам успішно поборювати всякі земні спокуси. Без відповідного душевного молитвенного настрою не може бути правдивого посту. Піст повинен бути таким, щоб завжди наш дух, а не тіло, панував над нами.

Послух - є першим добром серед ввідних (первісною чеснотою), бо він відсікає *чванливість* і зроджує в нас покірливість. Тому послух слугує вхідними дверима любові до Христа для тих, які дотримуються його за настановою серця. Святі Отці кажуть, що псалмоспів - це зброя, молитва - мури, чесні сльози - купіль, а блаженний послух - ісповідництво, і без нього ніхто, хто терпить від пристрастей, не бачитиме Господа.

Працелюбність - називають любов до праці, пошану до фізичної роботи, наполегливість у всьому, що ти робиш, та задоволення результатами своїх дій.

Праця — це одне з основних джерел матеріального та духовного надбання людини.

Причастя – це таїнство для душі хрещеної і віруючої людини, це дар Бога людям. Суть дару – можливість бути ближче до Христа, бути з ним як з другом у найтісніших відносинах. Звичай вкушання проскури з вином як спосіб з'єднання з Богом — дуже древній. Таїнство причастя Христос запровадив у Великий Четвер, за день до розп'яття, за 3 дні до Воскресіння.

Проповідь - християнська церковна настанова, завданням якої є розповісти і розтлумачити слухачам вчення Ісуса Христа, розповсюдження Доброї новини (Євангелія) та вчення Ісуса Христа, заповідане Ним Самим Своїм послідовникам: «І казав Він до них: Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!» (Мк 16,15).

Проскура (Просфорою) - це добровільна жертва давніх християн для Літургії та спільної трапези по богослужінню.

Просфорою (з грецької) в давнину називали приношення християн, частина якого служила для Літургії, а залишки – для агапе, звичаю давньої Церкви, згідно з яким всі члени місцевої спільноти (вільні і раби) збиралися разом на спільну трапезу, під час якої завжди здійснювалася Євхаристія. Агапе, таким чином, відтворювала Тайну Вечерю.

Псалми - це збірка священних віршів, які є похвалами та молитвами до Бога. Назва того книга івритом, телхіллімом, засоби "похвала"; його назва грецькою Псалми, що це означає «Пісні».

Псалми – це вершина старозавітної молитви: у них Слово Боже стає молитвою людини. Ця молитва водночас і особиста, і спільна, вона натхнена Святим Духом й оспівує чуда Божі в сотвореному світі та в історії спасіння. Христос теж молився псалмами, і у Христі вони знайшли своє сповнення. Тому псалми й дотепер лишаються істотним і сталим елементом церковної молитви – вони придатні як молитва для людей будь-якого суспільного становища й будь-якої епохи. Книга Псалмів включає в себе збірку 150 священних пісень, або псалмів.

Р

Рай - місцеперебування душ померлих праведників, як винагорода за добродієне земне життя; у релігійній філософії – стан (місце) вічного довершеного життя (існування, буття) у блаженстві, в гармонії з природою (всесвітом), незаймане часом і смертю. Немає жодного сумніву, що Ісус подав Своїм вірним апостолам надію на небесне життя. Ввечері перед його страченням, Він обіцяв: „Багато осель у домі Мого Отця... Йду приготувати місце для вас. А коли відійду й приготую вам місце, Я знову прийду і *заберу вас до Себе, щоб де Я — були й ви*”. Яка ж чудова обітниця небесного життя! — Івана 14:2, 3.

Рамадан - це місяць обов'язкового посту й один з п'яти стовпів ісламу - основних приписів шариату, що формують основу ісламської віри.

Протягом цього місяця, дев'ятого за ісламським календарем, правовірні мусульмани в денний час відмовляються від їжі та води. Куріння та інтимні відносини також заборонені в світлий час доби.

Наприкінці дня піст закінчується молитвою і вечерею після заходу сонця. У нічний час обмеження знімаються, проте будь-які надмірності не вітаються.

Пост відновлюється наступного ранку до сходу сонця.

Релігія - особлива система світогляду та світосприйняття конкретної людини або групи людей, набір культурних, духовних та моральних цінностей, що обумовлюють поведінку людини. Це Бог. Релігія — це Істина. Бог та Істина — одне. Правдива релігія навчає правди з Божого Слова, Біблії (Івана 4:24; 17:17). Її вчення не ґрунтуються на філософіях людей.

Різдво Христове - повна церковна назва — Різдво Господа Бога (по плоті) і Спаса нашого Ісуса Христа) — у християнстві — одне із найважливіших свят, під час якого віряни славлять народження Ісуса Христа. Свято

вважається другим за значущістю після Великодня (Пасхи), відзначається усіма течіями християнства і практично усіма християнськими конфесіями. У більшості країн світу є державним святом. Основу свята складає євангельська оповідь (див. Євангелія) про народження єврейською праведницею Марією сина на ймення Ісус, який згодом явив себе світу як Син Божий (відвіковичний Логос), обіцяний юдейськими пророками Месія і Спаситель людства з полону гріха.

Розп'яття - за Євангеліями – страта і смерть Ісуса Христа на хресті. Хрест із зображенням розп'ятого на ньому Ісуса Христа і само зображення розп'ятого. Іноді вживається також латинізована назва «crucifix» - «прибитий до хреста».

С

Сатана - духовне створіння, яке є головним супротивником Бога та всіх, хто поклоняється правдивому Богові. Його було названо Сатаною, тому що він став противником Богові. Сатана також знаний як Диявол, оскільки він є головним наклепником, який очорнює Бога перед людьми. Він названий правічним змієм, очевидно, тому, що в Едемі використав змія, щоб обманути Єву, і з цієї причини назва «змій» стала означати «підступний». У біблійній книзі Об'явлення Сатана також символічно зображений як дракон, що пожирає.

Біблія зображає Сатану реальною особою, яка існує в невидимій духовній сфері (Йова 1:6). Ця книга розповідає про його огидні риси та жорстокі вчинки (Йова 1:13—19; 2:7, 8; 2 Тимофія 2:26). У ній навіть записано розмови, які Сатана провадив з Богом та з Ісусом (Йова 1:7—12; Матвія 4:1—11).

Свята – дні, визначені християнською церквою для богослужіння чи вшанування події з життя Христа, Богородиці й святих. Найбільші Свята в народі зветься також празниками — від церковно-слов'янського слова «празник» (день, вільний від праці), коли вірні зобов'язані утримуватися, як і у неділі, від робіт. На кожне свято Церква має особливе служіння.

Свята трійця - це поняття об'єднує разом три особи (три лики, три образи, три прояви) Бога, розглядає сутність Бога в трьох особах. Це поняття використовується більшістю християнських церков. Бог має три особи: Бог-Отець, Бог-Син і Бог Дух Святий.

Святий Дух – особа, що була послана Богом перебувати у справжніх послідовниках Ісуса Христа після воскресіння Ісуса і Його вознесіння на небо (Книга Дії Апостолів, 2 розділ). Дух Святий він є особою, яка

рівнозначна Богові Отцю і Богові Сину. Він вважається третьою особою Трійці.

Служіння Богу - полягає в смиренні. Наше смирення є природною відповіддю на Божу любов і милосердя. Ми віддаємо себе в Його руки не зі страху чи почуття обов'язку, а з любові, адже «він перший полюбив нас» (І Йо 4, 19).

Спаситель – засновник християнства, що врятував людство, спокутувавши його гріхи; Ісус Христос.

Той, хто спасає. Своєю Спокутою Ісус Христос пропонує викуплення і спасіння всьому людству. “Спаситель”—це ім'я і титул Ісуса Христа.

Господь—моє світло і моє спасіння, Пс. 27:1 (Вих. 15:1–2; 2 Сам. 22:2–3).

Я Господь; і крім Мене немає Спасителя, Ісая 43:11 (УЗ 76:1).

Сповідь – це очищення. Сповідь – це Таїнство. Сповідь – це духовний подвиг, що вимагає систематичності. Сповідь перед Причастям – це не тільки благочестива традиція, а й чудова нагода зробити «роботу над помилками» і в духовному, і у світському житті.

Спокута - це жертва, яку приніс Ісус Христос, щоб допомогти нам подолати гріх, горе і смерть. Спокута—це неперевершений вияв любові Небесного Батька і Ісуса Христа. Спокутування, догмат у християнстві, сутність якого полягає в тому, що Бог-Отець приніс у жертву свого сина для спокутування людських гріхів.

«У Гефсиманії і на хресті Ісус Христос сплатив ціну за наші гріхи і взяв на Себе наші болі.» (Матвій 26–27)

Справжнє служіння – те, яке може потішити Бога, починається тоді, коли принесення ви повністю віддаєте себе Богові. Про це зокрема, говорить апостол Павло, закликаючи християн повністю присвятити своє життя служінню Богу: «Тож благаю вас, брати, на милість Божу, віддати тіла ваші як жертву живу, святу, приємну Богові; богослужбу від вас розумну» (Рм 12,1). Коли ви зможете присвятити своє життя Богові, то зрозумієте, що в цьому і полягає сенс служіння.

Старий заповіт - одна з двох частин Святого Письма, в його основі лежить «Танах» яка поділяється на книги Закону (Тору), Пророків (Невіїм) та Писання (Кетувім), що своєю чергою поділяються на різні відривом часу. Православна церква у складі «Старого Завіту» нараховує 39 канонічних та 11 неканонічних книг, відрізняючись цим від Римо-католицької церкви, що налічує 47 канонічних книг (додатково включаючи книги: Книга Товита, Книга Юдити, Мудрості, Сирах, Варуха, Лист Єремії, 1 і 2 кн. Маккавеїв), або 45, якщо вважати книгу Єремії, Лист та Плач Єремії однією книгою.

T

Тємна вечеря - остання трапеза, яку згідно з Євангелією Ісус розділив зі своїми апостолами в Єрусалимі перед своїм розп'яттям.

Тайну вечерю християни вшановують особливо у Великий четвер. Тайна Вечеря є біблійною основою для Євхаристії, також відомої як «Святе Причастя» або «Вечеря Господня».

Творець - розуміння Бога як ідеальної першооснови, який створив людину та світ з нічого.

Топос - загальне місце у промові, аргумент, мотив чи тема, які повторюються в тій самій чи в різних промовах. Античні ритори розробляли Топос як схеми чи зразки певних місць у риторичних творах різного змісту і призначених для певних ситуацій (наприклад, топос Чужого або сакральний топос Храму).

Х

Храм - це присвячена Богові будівля, в якій віруючі люди збираються для спільної молитви та участі в таїнствах. Це Божий дім, місце особливої присутності Господа. Адже *«де двоє чи троє зібрані в Ім'я Моє, – говорить Господь, – там Я серед них»* (Мф. 18, 20). У храмі звершується соборна, тобто спільна, молитва всіх православних. Богослужіння, яке відбувається у храмі, – наша жертва Богу. У Божому домі всі *«Сили Небесні з нами невидимо служать»*. Тому можна сказати, що храм є частинкою Неба на землі або острівцем Небесного Царства.

Хрест- це вічно живий символ безмежної Божої любові до нас грішних. Хрест – це дійсно знаряддя страти. Однак страчено було на ньому не звичайну людину, а Господа нашого Ісуса Христа, Який сприйняв таку смерть заради спокутування гріхів людства. В іншому значенні Хрест – це знамення перемоги Христа над пеклом і смертю. Також Хрест – це хресний подвиг Спасителя, який є символом жертвовної любові всеблагого Бога до занепалих людей.

Християнство - це найчисленніша світова релігія. Воно з'явилося у східних провінціях Римської імперії у I столітті. Засновником Християнської релігії є Ісус Христос – Син Божий. Він з волі Бога-Отця зійшов з небес на Землю, олюднився через народження Його Дівою Марією. Ісус Христос дав людям заповіді Нового Завіту, прийняв страждальницьку смерть для спокути первородного гріха, воскрес і вознісся на небо. Ісус Христос – це невід'ємна іпостась Святої Трійці. Він зайняв місце справа від Отця і ще раз прийде у світ *«зі славою судити живих і мертвих»* на Страшному Христовому Суді. Схематично події, що відбувалися під час земного Життя Ісуса Христа, в хронологічному порядку можна розподілити так.

Християнське подружжя - це не тільки природна спорідненість, спільне життя і досвід, а й середовище освячення людей. Подружжя є святим таїнством, у якому благодаттю Святого Духа чоловік і жінка в любові єднаються в «одне тіло» і творять «домашню церкву». Утворений у подружжі сімейний союз є спільнотою осіб, яка в Божому задумі є іконою спілкування Осіб Пресвятої Тройці. Бог створив «мужеську стать і жіночу і з'єднав з мужем жону на поміч і приймання людського роду [...] і благословив їх: «Ростіть і множетеся і володійте землею», і обоє їх в одно злучив»

Ц

Царство Небесне, Царство Боже – наше добровільне і радісне служіння Богу. Слово царство в біблійних книгах має два значення: «правління царя» і «територія підвладна цареві». Ці два вислови по своїй суті є тотожними. Царство Боже являє собою абсолютну владу або господство чи державу Бога над видимим і невидимим світом. Деякі місця священних книг показують, що поняття Царство Боже має ще один смисл: це влада Господа Бога над нами, Якому ми себе з власної волі підкоряємо і якому добровільно і з радістю служимо. Хто йде за мною, не блукатиме у темряві, а матиме світло життя.

Целібат - так зване «безшлюб'я» духовенства, відоме в східному та західному християнстві. Фактично це добровільний акт, високо оцінений, що став суттєвою ознакою монашого життя. Згодом аскетичні ідеали взяли верх у Західній Католицькій Церкві, і переконання в несполучності подружжя й активного душпастирства поширилося на Захід і Схід. Проте спроба Нікейського собору 325 р. заборонити одруженим священникам залишатись у подружньому стані після рукоположення була відкинута.

Церква - Господній дім, сакральна споруда для проведення богослужінь, таїнств і обрядів у християн, яка має вівтар і молитовну залу (наву). Головну церкву міста або монастиря називають собором; католицьку церкву — костелом, лютеранську — кірхою.

Цнотливість - це статева чистота, стан, який «приємний Богові» (Кн. Якова 2:7). Щоб бути цнотливим, ви маєте бути морально чистим у своїх думках, словах і вчинках. До вступу у законний шлюб ви не повинні

мати ніяких статевих стосунків. Після одруження ви повинні лишатися цілком вірним своєму чоловікові чи дружині.

Фізична близькість між чоловіком і дружиною є прекрасною і священною. Вона призначена Богом для створення дітей і вияву любові у шлюбі.

Ч

Чаклун – особа, якій приписується можливість спілкування з надприродним, за допомогою магічних прийомів впливати на природу, здоров'я і долю людини, чинити добро або завдавати шкоди, провіщати майбутнє; інша назва – чарівник.

Чернець, черніця, ченці, чернєцтво (від носіння чорного одягу), також **монах, монахиня** (від грец. μοναχός, «одинак, самотник, пустельник») — зазвичай особа з релігійної спільноти, яка відповідно до обіцянки (обітниці) веде аскетичне життя або в рамках чернечого згромадження, або на самоті. Ченці мешкають у монастирях, пустелях, лаврах. Священники в чернецтві — чорне священство. На відміну від одружених священників — білого священства.

Чистилище - згідно із вченням Католицької Церкви – стан людини після завершення земного життя (фізичної смерті), коли померлий грішник “очищується” від неспокутованих за життя гріхів, тобто – спокутує їх. Догмат про чистилище прийнято у в 1439 р., підтверджено в 1562. Це місце сильних страждань і радості, місце очищення та милосердя, місце, якого слід уникати. «Що стосується невеликих провин, то треба вірити, що перед судом існує вогонь очищення, бо так твердить Той, Хто є Правдою: коли хтось говорить хулу на Духа Святого, то це йому не буде прощено ні в цьому житті, ні в майбутньому (Мт. 12,31-32).

Ш

Шаманство – означає «збуджена, несамовита людина», одна з найбільш ранніх форм релігії.

Форма примітивної релігії, породженої природною релігійністю людини, культ головним чином злих духів, які спричинюють хвороби. Особливо поширеним було у народів Північної Азії (чуків, бурятів та ін.). Для шаманства характерний особливий релігійний ритуал – камлання, до якого віруючі звертаються з метою лікування хвороб, забезпечення успіху в промислі тощо. Під час камлання шаман викликає у себе нервово-психічний напад, який призводить нібито до того, що духи входять у його тіло або його душа відправляється у світ духів.

Якути ще в XIX ст. вважали, що людину може вилікувати тільки шаман. Процедура його лікування складалася із заклинань, пісень, танців, звернень до духів. Якщо після такого «лікування» людина перемагала хворобу, слава приписувалася шаману, а якщо помирала, винним оголошувався злий дух, що вкрав душу хворого.

Шаріат – «вірний шлях до мети», у розумінні ісламського світу означає – шлях Божий. Це норми та принципи, які насамперед закріплені у Сунні та Корані пророка Мухамеда, за якими повинен жити вірний мусульманин.

Ці норми шаріату регулюють усі сфери життя мусульманина. У різних мусульманських країнах вони у різній мірі вписані в закони або конституцію цієї держави.

Приписи шаріату закріплені насамперед Кораном і сунною пророка Мухаммеда і виступають джерелами конкретних норм, які регулюють практично всі сфери повсякденного життя мусульман. Шаріатом називають звід Божественних заповідей і заборон, Божественний Закон, практичні релігійні приписи мусульман, та іслам загалом.

Мусульмани пов'язують поняття «шаріат» насамперед із його використанням в аятах Корану, які означають написаний Аллахом прямий шлях, дотримуючись якого правовірний мусульманин досягає моральної досконалості, мирського щастя і може потрапити до раю.

Я

Язичництво - це форма релігії, яке існувало в давнину та відображало систему вірувань і практик, пов'язаних зі світоглядом та місцем людини в природному та космічному світі. Язичництво пов'язане з культом природи, як символу божественного та уособлення всіх надприродних сил, які правлять світом. Язичники вірили в багато божеств, кожен з яких відповідав за певний аспект природи й людського життя.

У сучасному ж розумінні «язичництво» — це будь-яка (не обов'язково політеїстична) традиційна релігія певного народу, що відмінна від сучасних авраамічних релігій. Часто називають язичництвом політеїстичні релігії, пантеїстичні, а також генотеїстичні вірування і світоглядні системи з погляду монотеїстичних релігій (наприклад, християнства, ісламу). Довгий час у літературі на позначення язичництва вживалися слова «поганізм», «поганство». Воно означало «територія поза межами міста», тому сполучення «поганська релігія», вживане християнами до IV ст., первісно значило просто «сільська віра». Ще у I тисячолітті нашої ери слово *paganus* було запозичене і до праслов'янської мови — у формі «язичник», «поганин».

Список використаної літератури

1. Короткий словник термінів для професійного мовлення вчителя 2018 рік. Збірка термінів. *Укладачі*: Ходанич Л.П., к.п. н., доц., Палько Т.В. к.психол. наук, доц. кафедри педагогіки та психології
Рецензенти : Химинець В.В., д. фіз.-мат. н., проф. (Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти)
Кухта М.І., к.п.н., доц. (ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)
2. Релігієзнавчий словник. Українська асоціація релігієзнавців
Ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика Видавець: Четверта Хвиля; 392 стор., 1996 р.
3. Термінологічний словник для вчителів курсів духовно-морального спрямування. Рудь О.М., Пінчук Д.М. Суми «Ярославщина», 2016 с. 86
4. Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства. — К.: Наук, думка, 2004. — 560 с. — (Словники України). — Бібліогр.: с. 554—559
5. <http://hram.in.ua/>
6. [https://vue.gov.ua/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0_\(%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0\)](https://vue.gov.ua/%D0%A6%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0_(%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0))
7. <https://credo.pro/2023/05/347722>
8. <https://ure-online.info/>
9. https://www.truechristianity.info/ua/articles/article_ua_0286.php
10. <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C.html>
11. <https://bible-lessons.in.ua/dictionary.html>
12. https://pidru4niki.com/13340203/religiyeznavstvo/slovník_religiyeznavchih_terminiv

